

Handläggare: Lars Lindgren
Tfn: 08-508 18 250

Till
Farsta stadsdelsnämnd

**Yttrande över revisionsrapporten ”Så tycker föräldrar och personal om
fritidshemmen i Stockholms stad”.**

Förslag till beslut:

1. Farsta stadsdelsnämnd överlämnar och åberopar som sitt yttrande förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Beslutet förklaras omedelbart justerat.

Birgitta Berg
t.f. stadsdelsdirektör

Sammanfattning

Revisionen har under åren 2001 - 2003 granskat förskolan i Stockholms stad. Nu har turen kommit till fritidshemmen. I denna granskning har främst ingått en stor enkätundersökning med syfte att ta reda på hur personal och föräldrar ser på situationen vid fritidshemmen.

Syftet har varit att med utgångspunkt från enkätsvaren, bedöma om lagens krav och stadens mål och ambitioner för verksamheten är uppfyllda.

Resultaten av enkäterna ger en mycket oroande bild av fritidsverksamheten i Stockholms stad. Det finns ett stort missnöje med de förutsättningar under vilka verksamheten bedrivs. Barngrupperna är för stora, personaltätheten är för låg och lokalerna anses ofta inte vara ändamålsenliga för verksamheten. Vidare kostateras att andelen anställda med pedagogisk högskoleutbildning minskat kraftigt under åren 1997 – 2002.

Den nu genomförda granskningen ger anledning att ifrågasätta om stadens fritidshem kan anses leva upp till lagens krav och stadens mål och ambitioner.

Förvaltningens uppfattning är att undersökningens resultat stämmer väl överens med situationen i Farsta som helhet, även om variationer finns mellan skolorna.

Ärendets beredning

Rapporten har behandlats i rektorsgruppen och synpunkterna sammanställts inom avdelningen för förskola, skola, fritid och kultur.

Bakgrund

Enkäten

I enlighet med revisionsplanen för 2003 – 2004, har revisionskontoret genomfört en granskning av fritidshemsverksamheten i Stockholms stad. I granskningen har främst ingått två stora enkätundersökningar riktade till personal och föräldrar.

Syftet har varit att med utgångspunkt från enkätsvaren, bedöma om lagens krav och stadens mål och ambitioner för verksamheten är uppfyllda. I granskningen har även ingått att sammanställa tillgängliga verksamhetsdata och ekonomiska data för att följa utvecklingen under senare år.

Personalenkäten riktades till ett slumpmässigt urval av knappt 1000 anställda. Föräldraenkäten riktades till ett slumpmässigt urval av 1350 föräldrar med barn i Stockholms fritidshem. Enkäterna hade i stort sett likalydande frågor. Svarsfrekvensen har varit god och ligger mellan 80 – 85 %.

Regelverket

De grundläggande reglerna för fritidshem finns i skollagen. Läroplanen (Lpo-94), som gäller för skolan, ska också i så stor utsträckning som möjligt, tillämpas av

fritidshemmen. Vägledande riktlinjer finns också i form av Skolverkets ”Allmänna råd med kommentarer för fritidshem”.

Enligt regelverket har fritidshemmen i uppgift att genom pedagogisk verksamhet komplettera skolan, erbjuda barn en meningsfull fritid och stöd i utvecklingen. Dessutom ska fritidshemmen ge barn den omsorg som krävs föra att föräldrar ska kunna förena föräldraskap med förvärvsarbete.

I skollagen fastslås bl.a. att :

”För bedrivande av förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg *, skall det finnas personal med sådan utbildning och erfarenhet att barnens behov av omsorg och en god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses. Barngrupperna ska ha en lämplig sammansättning och storlek. Lokalerna ska vara ändamålsenliga ...” (2:a kap. §3)

* fritidshem

Förändringar inom fritidsverksamheten

En påtaglig förändring har ägt rum i fritidsverksamheten under senare år. En allt större del av barnen går på fritidshem. Idag är över 90% av Stockholms 6 – 9-åringar inskrivna vid fritidshem, varav 20% vid enskilda sådana.

Trots stora förändringar, har det inte förekommit särskilt många utvärderingar eller uppföljningar inom fritidsverksamheten, vare sig på riksnivå eller i Stockholm. Skolverket har dock i en färsk rapport generellt konstaterat att kvaliteten i fritidsverksamheten är hotad. För landet som helhet visar rapporten att barngruppsstorleken nästan fördubblats och personaltätheten halverats på tio år. Samtidigt har andelen anställda med pedagogisk högskoleexamen minskat.

Undersökningens resultat

Revisionskontorets granskning visar att den utveckling som beskrivs i Skolverkets rapport, i allt väsentligt även gäller för fritidsverksamheten i Stockholm.

Resultaten av undersökningarna visar att det både bland personalen och föräldrarna vid fritidshemmen finns ett stort missnöje med de yttre förutsättningarna under vilken verksamheten bedrivs. Det handlar om barngruppernas storlek, personaltätheten, resurser för barn med behov av särskilt stöd, lokalerna inklusive möjligheterna till lugn och avskildhet samt ljudnivån.

Trots det anser flertalet föräldrar att fritidshemmen lyckas skapa trivsel och trygghet och att barnen har roligt på fritids.

Det är en allmän uppfattning att de senaste årens minskade resurser för fritidshemmen, inneburit stora försämringar av verksamheten. Personalen oroar sig också för hur framtiden kan komma att se ut.

De enskilt drivna fritidshemmen får betydligt positivare omdömen än de kommunalt drivna, både av personalen och föräldrarna. I vissa avseenden är skillnaden i omdömen anmärkningsvärt stor.

Ett grundläggande krav som både föräldrar och personal ställer på fritidsverksamheten, är att barnen ska känna sig trygga, trivas och må bra. I dessa avseenden får fritidshemmen sina bästa betyg av både föräldrar och personal.

Både bland personalen och föräldrarna finns dock ett stort missnöje med de förutsättningar under vilken verksamheten bedrivs. Barngrupperna anses för stora, personaltätheten för låg och lokalerna anses ofta inte vara ändamålsenliga för verksamheten.

Konsekvenserna av detta är tydliga. Det handlar om höga ljudnivåer, ingen plats för lugn och avskildhet, svårigheter att hinna se varje enskilt barn och att kunna bedriva en meningsfull pedagogisk verksamhet.

Personalen får mycket beröm av föräldrarna för att de orkar kämpa på trots dåliga förutsättningar.

I enkätundersökningen är skillnaderna i omdömen mellan kommunala och enskilda fritidshem allra störst ifråga om personaltäthet och barngruppsstorlek.

Antalet barn per årsarbetare vid kommunala fritidshem har ökat med 80% under perioden 1995 – 2002. Ändå är, enligt Skolverkets data, antalet barn per årsarbetare år 2002 lägre i Stockholm än i riket som helhet, där genomsnittet är 18,4 barn per årsarbetare. Antalet barn per årsarbetare på enskilda fritidshem är betydligt färre, 11 jämfört med drygt 15 vid kommunala fritidshem.

Även när det gäller arbetsförhållandena finns stora skillnader i personalomdömena mellan kommunala och enskilda fritidshem. Bedömningarna är hela tiden avsevärt mer positiva vid de enskilda fritidshemmen.

Andelen anställda med pedagogisk högskoleutbildning har minskat kraftigt under åren 1997 – 2002. År 1997 hade 57% någon form av pedagogisk högskoleutbildning. Därefter minskar andelen år för år till 40% år 2002.

Revisionskontorets sammanfattande kommentarer

Enligt revisionskontoret ger resultaten av enkäterna en mycket oroande bild av fritidsverksamheten i Stockholms stad, även om både personal och föräldrar är nöjda med barnens trivsel och trygghet.

Revisionskontoret anser att det är tveksamt om det är praktiskt möjligt för stadens fritidshem att med nuvarande bemanning, barnstorlekar och resurser, leva upp till krav och rekommendationer i lag, läroplan och anvisningar samt till stadens mål.

De enskilda fritidshemmen får av föräldrarna genomgående bättre betyg än de kommunala.

Även personalen vid de enskilda fritidshemmen har en betydligt mer positiv uppfattning om sin arbetsplats och sina arbetsförhållanden än personalen vid de kommunala fritidshemmen. Anställda vid enskilda fritidshem är mindre stressade, upplever oftare arbetsbelastningen som lagom stor samt känner i högre grad att de har utvecklingsmöjligheter i arbetet och stöd av sina chefer.

Bara 38% av de anställda vid stadens fritidshem anger att de utfärdat någon form av skriftliga kvalitetsåtaganden till föräldrarna. Då sådana finns, verkar man i många fall ha misslyckats att kommunicera dem till föräldrarna. Bara 17% av dessa känner till att de fått några kvalitetsgarantier från fritidshemmen.

Att de styrdokument som gäller för fritidsverksamheten i praktiken inte verkar ha den rådgivande och styrande effekt som avsetts, är tydligt: Knappt hälften av personalen instämmer i att Skolverkets "Allmänna råd för fritidshem" genomsyrar deras verksamhet. Endast 10% instämmer helt.

Enkätundersökningarna ger tydliga varningssignaler om tillståndet vid stadens fritidshem. Det handlar om uppenbara kvalitetsbrister i verksamheten, om en många gånger undermålig arbetsmiljö för ett stort antal barn såväl som för personal och om otillräckliga resurser.

Utbildningsnämnden har det övergripande ansvaret för en fungerande uppföljning och utvärdering av fritidsverksamheten. Enligt revisionskontoret är detta ett klart eftersatt område. Utbildningsnämnden har också skyldighet att påtala brister och verka för att nödvändiga åtgärder vidtas. I detta sammanhang är det bl.a. viktigt att undersöka varför de enskilda fritidshemmen genomgående får bättre omdömen än de kommunala. Rapporten nämner tänkbara orsaker till att så är fallet:

Den mest aktiva och engagerade delen av personalen har själva sökt sig till enskilda verksamheter. På så sätt sker en "positiv" selektion. En aktiv skara av personal och

föräldrar skapar en fritidsverksamhet med hög faktisk kvalitet, t.ex. i form av föräldra- och personalkollektiv.

Just att aktiviteten är självvald, medför också i sig stora positiva effekter. De som själva valt sitt fritidshem blir mer engagerade och har en positivare grundinställning till verksamheten än om man inte gjort något aktivt val, även om den skulle vara av samma kvalitet som den kommunala.

I personal- och föräldrakollektiven kan man förmoda att inblandningen och engagemanget är extra stort. När personalen och föräldrarna då ombeds att bedöma verksamheten, får man i hög grad sätta betyg på sig själva, sitt eget val och sina egna insatser. Något som kan göra det svårare att lämna alltför negativa omdömen.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningens uppfattning är att undersökningens resultat stämmer väl överens med situationen i Farsta som helhet, även om variationer finns mellan skolorna.

Fritidsverksamheten är jämfört med både förskola och grundskola en klart eftersatt och lågt prioriterad verksamhet på många plan.

Det finns ingen gemensam utveckling över staden, stadsdelen eller mellan fritidshemmen motsvarande det samarbete som t.ex. finns mellan förskolorna. Fritidshemmen lever mer som isolerade öar. Det saknas positiva bilder hur det skulle kunna vara.

Det råder en oklarhet över mål och möjligheter beträffande fritidshemmens verksamhet, vilket leder till en obalans i relationen med skolan. Yrkesstoltheten tynar bort och det är lätt att blicka bakåt mot de ”goda tiderna”, då fritidshemmen hade betydligt högre status, istället för framåt.

Lokalerna är många gånger inte funktionella. Kravet på sambruk av lokaler med grundskolan har lett till att barnen befinner sig i samma lokaler på fritiden som på skoldagen. Det är av många skäl inte tillfredsställande. Barnen behöver byta miljö när skoldagen är slut. Lärarna behöver ha tillgång till sitt klassrum för för- och efterarbete av skolverksamheten. Klassrummen blir ofta stökiga, då de även måste användas för fritidsverksamhet, vilket inte sällan blir en källa till konflikter mellan olika personalgrupper.

Det ökade och ökande trycket på eleverna under skoldagen, kräver extra eftertanke kring deras behov under eftermiddagar. Svårigheter uppstår då om det finns för lite utrymme för avskildhet och lugn på fritidshemmen.

Revisionskontorets undersökning sätter fingret på en öm punkt i förvaltningens verksamhet. Fritidshemmens roll och uppdrag behöver förtydligas även i Farsta och verksamheten är i behov av en tydlig satsning. En sådan skulle kunna bestå i:

- En brukarundersökning som skulle ge mer konkreta uppslag att arbeta med på alla nivåer.
- Uppföljning och utvärdering av mål och riktlinjer i gällande styrdokument.
- Ökad möjlighet till professionell utveckling inom fritidsverksamheten genom t.ex. samordnade pedagogiska utvecklingsprojekt över staden/stadsdelen.
- Råd för funktionell lokalanpassning och flexibel lokalanvändning i skolan.

Bilagor: - Revisionsrapport ”Så tycker föräldrar och personal om fritidshemmen i Stockholms stad

- Bilagor till revisionsrapporten